

Felix Oliver Kohl

Inštitut za slavistiko, Gradec

DOI: 10.4312/SSJLK.55.116-119

Generacijski romani revisited

Slovenski študenti v generacijskih romanih v času okoli prve svetovne vojne in danes

Prispevek se ukvarja z žanrom generacijskega romana, katerega glavne osebe so velikokrat mladi ljudje in s tem tudi študenti, ki so prikazani v ključnih obdobjih odrasčanja. Posveča se vprašanju, kako je upodobljen življenjski svet slovenskih študentov v generacijskih romanih, ki se dogajajo neposredno pred in po ustanovitvi prve slovenske univerze, ter v takih, ki se dogajajo v sodobni Sloveniji.

generacijski roman, generacija, študenti v literaturi, mladostništvo v literaturi, slovenski roman

The article deals with novels of the genre of the »generational novel«, which often portrays young people, including students, in key moments of their adolescence. The subject of the analysis is two Slovene novels from around the time of World War 1 and two contemporary novels. How the students' lifeworld is represented in these novels is illuminated.

generational novel, generation, students in literature, adolescence in literature, Slovene novel

Generacijski roman

Pojem *generacija* danes srečujemo skoraj na vsakem vogalu – poznana so nam tudi poimenovanja, kot so *generacija Y*, *generacija selfi*, *generacija instagram* itn. V okviru takega poimenovanja *generacije* razumemo kot skupine vrstnikov, ki jih zaznamujejo določene skupne lastnosti (v tem primeru uporaba medijev oz. tehnologij). Takšno razumevanje generacij je močno zaznamoval sociolog Karl Mannheim z referatom *Problem generacij* iz leta 1928, v katerem je generacije opredelil kot skupine vrstnikov, ki določene zgodovinske dogodke doživljajo in predelujejo na svoj način (Großegger 2014: 4–5). Svoje razmišljanje je utemeljeval na primeru prve svetovne vojne, ki še danes predstavlja vzorčni primer, kako totalni družbeni dogodki vplivajo na izoblikovanje generacij (Jureit, Wildt 2005: 11).

Koncept generacije je po prvi svetovni vojni tudi v literarni vedi vzbudil zanimanje. Takrat so namreč v več državah nastala literarna dela mladih avtorjev, rojenih okoli preloma stoletja, ki so jih izkušnje prve svetovne vojne globoko zaznamovale in so jih posledično predelovali v književnosti. Avtorji teh del so bili npr. Ernest Hemingway, Erich Maria Remarque in Aldous Huxley, poimenovali so jih tudi *izgubljena generacija*. Njihova dela so bila žanrsko heterogena in niso pripadala nekemu enotnemu, »generacijskemu« žanru, vendar je takšne žanrske oznake mogoče najti v več jezikih, tudi v slovenščini. France Vodnik je leta 1936/37 predstavil šest izvirmih slovenskih romanov, v katerih je videl nekakšne ustrezne romanom izgubljene generacije in jih je združil pod pojmom »romani generacije«. ¹ Vodnik te

¹ Oznaka se domnevno pojavi prvič v intervjuju z Ivanom Cankarjem leta 1911, ko je napovedal »načrt za roman generacije od leta 1894 do 1907« (Cankar 1911: 320), vendar do zdaj ni bilo mogoče pojasniti, ali se je takrat skliceval na že obstoječo žanrsko oznako.

romane razume kot generacijske, ker so sicer avtobiografski, vendar je individualna usoda v njih dvignjena na neko splošnejšo raven in lahko tako deluje kot vzorčna za neko generacijo (Vodnik 1936/37: 29). Glavne osebe teh romanov so mladi ljudje, ki so uprizorjeni v stanju mladostniškega iskanja smisla in samega sebe, prav tako so prikazani njihovi spopadi s starejšimi generacijami in njihovimi vrednotami. Ob približno istem času se je začela pojavljati tudi oznaka *generacijski roman*, ki je v nadaljevanju spodrinila oznako *roman generacije*. Generacijskost takšnih del je dvojna: po eni strani gre za portret neke generacije in njenega življenjskega sveta, po drugi strani pa romani nagovarjajo bralce, ki pripadajo isti generaciji kot glavne osebe in zato v teh knjigah lahko prepoznajo lasten izkustveni svet. Tako lahko svojo lastno podobo projicirajo na knjižno besedilo oz. na knjižne junake (Kohl 2019). Ti so velikokrat mladostniki oz. študenti, saj gre za pomembno življenjsko obdobje, ko se človek trga od družinskega okvirja, ki mu je doslej služil kot glavni referenčni sistem, in izoblikuje temeljne vrednote, ki v nadaljnjem življenju bistveno vplivajo na njegovo vedenje in presojanje (Großegger 2014: 7).

Slovenski študenti v generacijskih romanih včasih in danes

Roman *Pavlihova kronika* (1964) Juša Kozaka se dogaja v času izbruha prve svetovne vojne, ko so bili slovenski študenti primorani študirati v tujini, saj še ni bilo slovenske univerze. Glavna oseba, študent Javor, se odpravi iz domače Ljubljane na Dunaj. Po določenem času ga izbruh prve svetovne vojne iztrga iz študentskega življenja, saj ga najprej zaradi politične sumljivosti aretirajo, nato pa ga pošljejo na fronto. Po več postankih v vojaških bolnišnicah ga leta 1917 zaradi psihične bolezni izpustijo iz vojske, s čimer se roman konča. *Gornje mesto* (1932) Bogomira Magajne se dogaja nekoliko pozneje, v Zagrebu v 20. letih 20. stoletja, kjer spremljamo nekaj mesecev v življenju glavne osebe Simona Jeraja, študenta medicine s Primorske, in njegovih slovenskih prijateljev. Razlog za študij v tujini je zelo verjetno dejstvo, da ljubljanska univerza takrat še ni ponujala popolnega študija medicine, zaradi česar so študenti nekatere bolj specializirane dele študija morali opraviti zunaj Slovenije. Simona na Primorskem iščejo italijanske oblasti, ker se je izmaknil služenju vojaškega roka. *Bildungsroman* (2009) Aljoše Harlamova opisuje tri dni v življenju študenta književnosti Arkaša, ki prihaja iz manjšega mesta v severovzhodni Sloveniji in študira v prestolnici. Je tik pred magistriranjem in je pred nedavnim izvedel, da ne bo dobil zelene zaposlitve kot asistent na univerzi. Posebnost romana je, da ostane Arkaša skozi cel roman tih, saj govorijo izključno pripovedovalec in druge osebe. Glavna oseba *Rošade* (2012) Amirja Bora je doktorski študent filozofije Miha, ki študira v Mariboru. Skupaj s punco se preselita k njenim staršem na podeželje, kjer spozna, kaj mu je v življenju pravzaprav pomembno.

Med dogajalnim časom prvega in zadnjega romana je torej preteklo skoraj célo stoletje. Kako se je študentsko življenje Slovencev v tem času spremenilo? Ena bistvenih razlik tiči v družbenih oz. političnih dejavnikih, ki določajo usode študentov. Tako Simon kot tudi Javor ne uživata popolne svobode, saj prvi zaradi političnih razlogov ne more obiskati svoje družine, niti takrat ne, ko umre njegova sestra, drugi pa mora zaradi izbruha vojne nenadno prekiniti svoj študij. Arkaša in Miha pa sta v svojih odločitvah popolnoma svobodna in odgovorna izključno sama sebi. Znatno spremembo je mogoče ugotoviti v gmotnem položaju študentov. Tako Javorjevo kot tudi Simonovo življenje zaznamujejo denarne težave. Javor sicer prejema denar od očeta, vendar podlega

skušnjavam dunajskega nočnega življenja in si mora večkrat izposojati denar. Simon pa se dobesedno bori za preživetje, po več dni zaporedoma ne je (sicer tudi zato, ker raje pije), enkrat mora celó jesti z brezdomci v javni kuhinji, pozneje pa ga najemodajalec vrže na cesto, ker ne premore najemnine za sobo. Takšnih težav Arkaša in Miha ne poznata. Oba živita v urejenih razmerah in si prihodek zagotavljata s štipendijami oz. s pisanjem člankov, v primerjavi z njima je vedenje Javorja in Simona skoraj paradoksalno, saj imata Arkaša in Miha manj življenjskih omejitev, a se vseeno vedeta bolj odgovorno, na kar verjetno vpliva tudi dejstvo, da nista na začetku svoje študijske poti in sta tudi zato že nekoliko zrelejša. Vsi štirje ponočujejo, vendar se zdijo Javorjeve in Simonove nočne prigode v primerjavi z Arkaševimi »intelektualnimi žuri« veliko bolj divje. Prva dva svoje težave rešujeta na domiselne načine in se švejkovsko prebijata skozi življenje. Medtem ko sta Miha in Arkaša uspešna študenta, Javor in Simon zanemarjata svoj študij. Oba se tudi pogosto zateketa k sanjam in fantazijam, Simon celo razmišlja o samomoru, medtem ko se Miha in Arkaša zdita bolj preudarna in razumna. Na tem mestu se lahko sprašujemo, ali razlog za odgovornejše vedenje morda ni ravno v (pre-)veliki svobodi današnje družbe? V tej zvezi je zelo pronicljivo pripovedovalčevo razmišljanje o današnjih mladih v *Bildungsromanu*:

Kako je mogoče odrasti, če se ne moreš upreti? [...] Mladi morajo biti uporni brez razloga, ker je razlogov za upor preveč, da bi lahko izbrali. Samo tisti najlažji razlog je najtežje najti. Dedki se hvalijo z gozdovi in vojno, očetje z izpisi prisluškovanj in arestom ali pa s tatuji in slikami, kako z zavihanimi rokami držijo lopato na gradnji železne ceste. [...] Kako bi se le lahko uprli v svetu, ki so ga stari zgradili prav zanje, prav za jutri? Z žulji in krvjo. Svet, ki jim nudi toliko izjemnih podob in izdelkov, ki so lahko njihovi, vso to blago, ki je narejeno najprej zanje, ki na njih svet stoji. Za njihovo svobodo in srečo, tako da jim je odvzeta možnost, da bi bili kdaj svobodni in srečni. (Harlamov 2009: 239)

Razlike lahko zaznamo tudi v domoljubju glavnih oseb. Javor in Simon sta zelo navezana na domovino in se tudi v tujini družita s Slovenci, medtem ko se Miha in Arkaša ne ukvarjata z narodnostnimi vprašanji. Možnost, da lahko študirata in to celo v svoji domovini, se jima zdi samo-umevna.

Kljub razlikam pa vse glavne osebe združujejo skupne lastnosti. Vse osebe se nahajajo v razburljivem in v marsičem tudi odločilnem obdobju svojega življenja. Sklepajo prijateljstva in vezi ter izoblikujejo vrednote in si pridobivajo znanje, kar jih bo zaznamovalo za nadaljnje življenje, hkrati pa tudi kritično presojo vrednote starejših generacij. Spopadajo se z odhodom od doma in družine, ki jim je večino življenja bila glavni referenčni sistem, na katerega so še vedno navezani. Zato so pri glavnih osebah opazna prizadevanja po medčloveški bližini in ugajanju staršem. Javor in Miha trpita zaradi odnosa z očetom, Simon si prizadeva ugajati svoji mami in se zato odloči, da bo čim prej doštudiral, njegova izbranka Marija pa se nenehno zavzema za širjenje ljubezni in medsebojno pomoč. Vse glavne osebe so tankočutni in bistri mladi ljudje, ki jih zanimata umetnost in znanost in ki razmišljajo o tem, kako bi lahko dosegli srečo zase in za svoje soljudi. Tako v *Bildungsromanu* kot tudi v *Pavlihovi kroniki* se pogovori namreč pogosto vrtijo okoli revolucije in možnosti za boljšo družbo, tudi v *Gornjem mestu* se glavne osebe ukvarjajo z vsakdanjo bedo množice. Rešitev vsi vidijo v duhovnih in čustvenih prizadevanjih ter v umetnosti.

Sklepna misel

Življenjske in družbene okoliščine slovenskih študentov so se tekom stoletja v skladu z vsesplošnim razvojem močno spremenile. Marsikaj študentom danes bistveno lajša življenje, med drugim to, da lahko študij opravljajo v Sloveniji. Vendar jim to ne prihrani osnovnih vprašanj, ki še danes ostajajo ista, kot na začetku 20. stoletja in že prej: Kaj bi radi počeli s svojim življenjem, kaj je potrebno, da bi bili srečni in kakšna bi morala biti družba, ki nudi boljše pogoje za vse? To življenjsko obdobje spremljamo pri vseh obravnavanih romanih, ne glede na čas dogajanja. Tako so lahko zanimiv vir za vse, ki se spopadajo z istimi ali podobnimi vprašanji in pri tem iščejo orientacijo v književnosti.

Viri in literatura

- BOR, Amir, 2012: *Rošada*. Maribor: Litera.
- CANKAR, Izidor, 1911: Obiski. Ivan Cankar. *Dom in svet*. 24/8. 316–320.
- GROSSEGGER, Beate, 2014: *Jugend und Zeitgeist: das »Problem der Generationen«*. Zur Aktualität der Mannheimschen Generationensoziologie für die zeitgenössische Jugendforschung. Wien: Institut für Jugendkulturforschung. http://jugendkultur.at/wp-content/uploads/Dossier_Jugend_und_Zeitgeist_Problem_der_Generation_Grossegger_2014.pdf
- HARLAMOV, Aljoša, 2009: *Bildungsroman*. Maribor: Litera.
- JUREIT, Ulrike, WILDT, Michael, 2005: Generationen. Ulrike Jureit, Michael Wildt: *Generationen. Zur Relevanz eines wissenschaftlichen Grundbegriffs*. Hamburg: Hamburger Edition. 7–26.
- KLEIN, Christian, 2014: *Kultbücher. Theoretische Zugänge und exemplarische Analysen*. Göttingen: Wallstein.
- KOHL, Felix, 2019: *Slovenski generacijski roman*. Magistrska naloga. Gradec: Inštitut za slavistiko.
- KOZAK, Juš, 1996: *Zbrano delo* 9. Ljubljana: DZS.
- MAGAJNA, Bogomir, 1957: *Gornje mesto*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- VODNIK, France, 1936–1937: Povojni slovenski »romani generacije«. *Mentor*. 24/1–2. 29–32.